

Het duivelse monasterium

Roman

Gilbert Keyzer

Eerste druk

© 2020 Gilbert Keyzer

Alle personages in deze roman zijn product van de fantasie van de schrijver. Iedere overeenkomst met bestaande dan wel overleden personen berust op toeval.

De fabrieksgebouwen schudden onder het geweld van inslaande en exploderende vliegtuigbommen. De Amerikanen kwamen overdag, de Britten 's nachts, dacht Klaas te weten. Of was het andersom? Toch niet. Hij herinnerde zich de overkomende eskaders Amerikaanse vliegende forten, dreunend over Eindhoven heen, als stramme reuzenvogels afgetekend tegen de hemel, 's ochtends op weg naar Duitse steden.

Dit bombardement was kort na zonsondergang begonnen, zo meende hij zich te herinneren.

Misschien is het einde der tijden aangebroken en betreft het de zeven ruiters uit de openbaring. Die werken dan zeker in ploegendienst, dacht Klaas. En zijn ze boven Moffrika begonnen.

Nooit eerder had hij een bombardement meegemaakt.

Tussen de ontploffingen en het gehuil van sirenes door, hoorde hij het gedaver van de bommenwerpers wegsterven.

Klaas had zich onder een werkbank verscholen. Hij voelde het beton onder zijn voeten trillen. Een zwerm zwarte ratten wemelde om hem heen. Zijn maag leek zich samen te ballen. Hij stampte en trapte om te voorkomen dat ze de broekspijpen van zijn ketelpak in zouden kruipen.

Het geraas van instortende muren en versplinterend vensterglas klonk oorverdovend. Klaas sloeg de handen voor de oorschelpen. Steengruis knarste tussen zijn tanden. Zijn lippen raakten bedekt met stof. Klaas spuwde en veegde zijn mond af met een mouw.

De plafondverlichting, door stofsluiers gedempt, viel uit.

Door vensteropeningen, omgeven door glasscherven, scheen een onaards, flakkerend schijnsel, afkomstig van de elkaar kruisende bundels van schijnwerpers.

Het afweergeschut, in een kring om de naastgelegen stad heen geplaatst, had gerateld en geploft en zweeg nu.

Die idioten daarboven weten dat hier dwangarbeiders wonen en werken, dacht Klaas verbijsterd. Het kan ze niets schelen. Ze zijn geen haar beter dan de moffen.

Hij vroeg zich af waar zijn kamergenoten, Murawski de Pool en Kausalis de

Est verscholen zaten. Met een beetje geluk overleven ze het niet. Ben ik van ze af. Een kamer voor mezelf. Een luxe onderkomen bij de Nazi's. Die moorddadige, kortzichtige idioten! Nooit hebben ze er rekening mee gehouden dat geweld plegen uiteindelijk geweld oproept. Hoe is het mogelijk, dat ze gedacht hebben het gevecht tegen de rest van de wereld aan te kunnen? Als het zo doorgaat, sterven de Duitsers uit. De overlevenden, jonger dan veertig, worden na de capitulatie allemaal gesteriliseerd. Kunnen wij binnen een generatie hun westelijke provincies als lebensraum in beslag nemen. Iedere Nederlander een hectare.

Klaas grijnsde bij deze gedachten.

Kou kwam via de vensters de fabriekshal binnen, betastte hem met ijzige vingers. Klaas probeerde te luisteren. Het gegrom van de vliegende forten bleef weg. Er klonk gezoem tussen zijn oren. Het overstemde de sirenes, die bleven gillen, in woede over het leed dat Duistland wederom was aangedaan.

Tweeëntwintigjarige Klaas woonde in Eindhoven en was er bij een zus van zijn moeder en haar echtgenoot ondergedoken, om de arbeidsinzet te ontwijken. Hij had wekenlang op zolder doorgebracht, mocht er allen vanaf voor toiletbezoek en een dagelijkse wasbeurt aan een fonteitje op de overloop en was murw en lethargisch van verveling geworden. Klaas had zich suf gelezen in stoffige boeken. Van oom mocht hij zich nooit in de woonkamer vertonen. Het was hem zelfs verboden om zijn hoofd door het zolderdakvenstertje heen te steken. De maaltijden werden door tante naar zolder gebracht.

Tijdens een razzia in Eindhoven, was hij begin augustus negentienveertig opgepakt. Halverwege die middag kwam oom naar boven gestormd. 'Razzia! Razzia!', brulde de man. Diens zware tred daverde over de traptreden heen. Klaas trachtte zich achter knieschotten terug te trekken. Oom greep hem letterlijk bij de kraag en sleurde hem het trappenhuis door. Het was een beul van een vent, waartegen hij zich niet had kunnen verweren.

Uit verhalen van hem had Klaas begrepen dat die bloedhonden van de SD in staat waren om tijdens hun invallen, gewoon dwars door schuilwanden, deuren en knieschotten heen te schieten. Dit verbaasde hem, omdat zij

niets hadden aan dode dwangarbeiders. Misschien dachten ze dat het om joden of verzetsstrijders ging.

‘Laat me met rust!’ riep Klaas met overslaande stem.

‘Ik red je leven! Begrijp dat dan!’ brulde oom.

Je brengt me in levensgevaar, je vermoordt me, je bent bang om opgepakt te worden, dacht Klaas in opperste verbijstering. Hij werd door de gang naar de voordeur gedwongen. Tevergeefs spartelde hij tegen. Een hand als een bankschroef klemde zich om zijn nek. De tante van Klaas stond toe te kijken. Zij had beide handen voor haar mond geslagen. Zonder pardon werd Klaas naar buiten geduwd. Hij struikelde, wist overeind te blijven. De deur knalde achter hem dicht. Verward keek hij om zich heen. Publiek vluchtte alle kanten op.

Waar kan ik naar toe, vroeg hij zich in razende paniek af. Hij probeerde weg te rennen, in de richting van de woning van zijn moeder, kwam niet verder dan het opheffen van een trillend been.

Een zwarte overvalwagen kwam de straat in gescheurd en remde dat het krijste.

Klaas werd bijna aangereden. Portiers werden open geduwd. Hij hoorde het geluid van laarzen op kasseien, keek in lichte, onverzoenlijke ogen.

Voor hij het wist, werd hij gegrepen en op ruwe wijze de auto in geduwd, zodat hij tegen andere gevangenen aan viel. Zij lagen op de vloer, omgeven door gewapende mannen in zwart uniform, die op banken zaten. Op de linkermouw was een rode band zichtbaar, waarin een witte cirkel zichtbaar was. Ondanks de paniek die hij voelde, verbaasde dit Klaas. De auto raasde er vandoor. Wie van de gevangenen durfde te bewegen of te praten, kreeg meteen een schop. Klaas sloot zijn ogen.

Na een korte rit werden de gearresteerden de overvalwagen uit gecommandeerd. Zij kregen bevel de handen omhoog te houden en werden een met prikkeldraadversperringen omgeven interneringskamp binnengeleid, dat vlak bij een treinstation lag. Beurtelings werden zij voor ondervraging opgebracht.

Klaas werd in een barak opgesloten, alwaar hij de nacht in het gezelschap van tientallen andere gearresteerden doorbracht, op een deken op de vloer. Sommigen van hen huilden, hetgeen hem met plaatsvervangende schaamte vervulde.

Veel gehuild had hij nooit. Zijn moeder vertelde hem, dat hij, vlak nadat hij als baby haar lichaam verlaten had, onmiddellijk begon te ademen, zonder een kík te geven.

Zij kwam de volgende ochtend langs en bracht hem een tas waarin een tandenborstel, een pakje koeken, doosjes rozijnen, tomaten en kleding. Zij hilde wel. In negentiennegentertig was haar man, de vader van Klaas, overleden.

‘Jij bent de enige die ik nog heb’, verzekerde zij hem. Haar natte gezicht stond strak van angst en zorgen.

En oom en tante dan? En de Here Jezus? Haar zus was langsgelkomen en had haar verteld over Klaas arrestatie. De moeder van Klaas had haar schreeuwend de deur gewezen. Nooit wilde zij nog iets met zus en zwager te maken hebben.

‘Al zou je in Hem geloven, zou je dat zoveel steun geven! Ik heb voor je gebeden vannacht, zodat je jezelf bekeert en Hem in je hart toelaat, voor het te laat is! Straks overkomt je wat, zonder dat je zonden vergeven zijn! Wat moet ik zonder jou in het paradijs?’

Hij probeerde haar te troosten, verzekerde haar dat hij de oorlog zou overleven.

‘Schrijf me alsjeblieft, jongen. Laat me niet in onzekerheid! Als je betaald krijgt, stuur me dan wat geld alsjeblieft!’

‘Die moffen betalen me vast geen cent.’

‘Ach lieve jongen, maak je niet ongerust. Ik red me wel!’

Zij omhelsde hem, leunde tegen hem aan. Haar brillenglazen leken mistig te worden van verdriet. Zij rook naar gekookte kool en petroleum. Geuren van armoede, ging het door hem heen.

Klaas geneerde zich enigszins en wilde zich van zijn moeder losmaken. Zij klampte zich aan hem vast alsof hij haar reddingsboei was.

Kampwachten trokken haar uiteindelijk bij hem vandaan.

De volgende ochtend werden de gevangenen door Nederlandse en Duitse kampbewakers veewagons in gedreven. Zij namen op de vloeren plaats.

Klaas kreeg het gevoel door duistere machten, die Moffen op hem af hadden gestuurd, te worden gestraft voor een misdaad waar hij geen weet van had.

Angst en een gekmakend gevoel van machteloosheid streden om voorrang. Ik word misvormd tot werkezel, wist hij. Klaas had tijdens zijn ondervraging gevraagd waar hij naartoe zou worden gebracht en wat voor werk hij zou moeten doen.

Hij had diverse onderwijsakten behaald, waaronder voor Duitse taal, maar kon als leraar geen werk vinden, zodat hij als taxichauffeur was opgetreden. Klaas vertelde de SD-officier over zijn taalkundigheden en zijn ervaring als chauffeur.

De Duitser was niet onder de indruk van dit arbeidsverleden. Hij stak een sigaret op, leunde grijnzend in een bureaustoel achterover en feliciteerde Klaas met diens nieuwe beroep als fabrieksarbeider.

Aan werkschuwe intellectuelen had Nazi-Duitsland geen enkele behoefte, zo schamperde hij. Chauffeurs hadden zij voldoende. De officier gebaarde de wachten dat zij Klaas naar de barak dienden terug te brengen.

Onderweg naar Duitsland werd de trein door vliegtuigen beschoten. De wagon waarin Klaas opgesloten zat, werd niet geraakt. Nadat de beschieting leek afgelopen, kwam Klaas overeind en tuurde door een getralied venstertje. Hij meende een verkeersbordje met de naam Venlo te kunnen zien. Ongeveer anderhalf uur later hield de trein stil tussen overkapte betonvloeren.

Klaas vermoedde, dat hij in een fabriekscomplex ergens in het Ruhrgebied bij Duisburg terecht gekomen was.

De gevangenen werden de wagons uit gecommandeerd en dienden zich in gelid op het perron op te stellen. Klaas kwam uiteindelijk terecht in een groepje van negen man. Onder geblafte bevelen marcheerden zij het station uit, door gewapende mannen in burger omgeven. Na een korte mars langs gebombardeerde huizenblokken, bereikten zij een fabriekscomplex, alwaar zij werden geïnterneerd.

Een van de ervaren arbeiders, een vijftiger die al ruim een jaar op het fabrieksterrein gevangen zat, deed Klaas aan de draaibank voor hoe hij het werk zou moeten uitvoeren. Het bleek een vriendelijke man.

‘Kijk uit dat je niks verprutst, jongen. Die moffen zijn zo achterdochtig als de pest. Overal zoeken ze sabotage achter. Als ze denken dat je saboteert, executeren ze je meteen.’

Klaas bleek een snelle leerling. Al gauw kon hij artillerieonderdelen produceren.

Waarom geven de moffen het niet op, vroeg Klaas zich af. Door het beluisteren van illegale radiozenders in Eindhoven, had hij begrepen dat de Russen zich met miljoenen aan de oostgrens van Duistland hadden verzameld. Parijs was al bevrijd. Waar was Hitler op uit? Zouden de nazi's inderdaad over geheime wapens beschikken? Die V1 en V2 raketten sorteerden weinig effect. Het gonsde op de illegale radiozenders van geruchten over Duitse straaljagers, superkanonnen en zelfs atoombommen. Waarom werden die dan niet ingezet? Misschien wel omdat ze nog niet operationeel zijn, vermoedde Klaas.

Met een misselijkmakende dreun kwam een vliegtuigbom verlaat tot ontploffing. De klap trilde door zijn hele lichaam heen, van voeten tot tanden. Een deel van een wand van de fabriekshal stortte binnenwaarts. Cementbrokjes en steensplinters werden de fabriekshal ingeblazen. De werkbank van Klaas raakte gedeeltelijk bedolven. Hij veegde gruis van zijn schouders.

Nadat het geraas was verstomd, betastte Klaas zichzelf.

Ik leef nog. Ik ben niet gewond. Hoera, hoera.

Met een beetje geluk heeft Feldwebel Zimmerman een bom op zijn harses gekregen. Een vlek op de vloer is dan alles wat er van hem is overgebleven.

Klaas had, samen met andere dwangarbeiders, een schuilkeldertje voor de Feldwebel en diens soldaten gegraven en van houten bekisting voorzien. Op het dak ervan kwam een schoorsteentje van zwart metaal.

Klaas kwam onder de werkbank vandaan. Enorme stofwolken benamen hem het zicht. Min of meer op de tast vond hij de onbeschadigde deur, die toegang gaf tot een smalle gang. Klaas trok de deur open en verliet de fabriekshal. Hij veegde stof uit zijn baard en hoofdhaar. Ongehinderd bereikte hij een binnenplaats.

De schijnwerpers bewogen niet meer, straalden nog steeds hun licht

hemelwaarts. Het gezoem in zijn hoofd werd zo sterk, dat het hem onmogelijk was om vast te stellen of de sirenes waren uitgejankt. Aan de overzijde van de binnenplaats stond de barak, alwaar hij met de Pool en de Est een kamer deelde. Hij trok de in de scharnieren krijsende buitendeur open, liep een duister gangetje in, trok de kamerdeur open en trof zijn kamergenoten schuilend onder hun matrasbodems aan. Zij bedienden knijpkatten, die een jankend geluid en pulserend licht voortbrachten.

Bij zijn binnenkomst kropen de mannen tevoorschijn. Net als Klaas droegen zij wekenoude baarden en snorren.

‘Amerika, Amerika!’ riep de reusachtige Murawski woedend, onderwijl met een vuile vinger naar het plafond wijzend.

De Est grijnsde. ‘Hitler kaputt.’ Met een hand maakte hij een snijdende beweging langs zijn keel.

Zijn kamergenoten gingen op hun britsen zitten, onderwijl de knijpkatten bedienend.

Hun stemmen leken Klaas van kilometers ver te komen. Stof was tegen de binnenzijde van zijn mond aangekoekt. Het voelde aan als katoen. Klaas nam een stenen kruik van de grond, waar hij geen druppel water in aantrof. Hij wilde naar het fonteintje in het washok. De buitendeur kraakte en krijste. Even later werd de kamerdeur opengestoten.

Zimmerman verscheen. Diens silhouet tekende zich af tegen het licht van een lantaarn, die door een soldaat achter hem gedragen werd.

In vrijwel onverstaanbaar Duits begon de Feldwebel te razen en te tieren. Hij trok zijn pet strak, rukte een Mauser uit de holster en begon ermee te zwaaien, alsof de gevangenen verantwoordelijk waren voor het bombardement.

‘Sind Sie verletzt?’ vroeg Klaas, tijdens een adempauze van de Feldwebel. Hij kon zijn eigen woorden horen als een gezoem.

Verbluft staarde de Duitser hem aan, blafte vervolgens een bevel of mededeling en gebaarde hen de kamer te verlaten. De Duitsers dreven hen naar een plein tussen fabrieksgebouwen, alwaar appél gehouden werd.

Negentien dwangarbeiders stonden in rijen tussen het puin en fabrieksmuren. Zij droegen ketelpakken en huiverden van de kou. Adem kolkte als mistpluimpjes.

Klaas zag de oudere Nederlander niet. Die is eraan, vermoedde hij. Zimmerman blafte bevelen tegen twee oudere Wehrmacht soldaten en een Gefreiter. Naast hem stond een Gestapo officier, die er in zijn zwarte uniform uitzag als een imitatie SS'er.

Niemand van de aanwezigen had zich in weken kunnen scheren. Zelfs Zimmerman droeg gelaatsbeharings. De Gestapo had sprietjes om zijn smalle mond en kin heen ontwikkeld.

De soldaten begonnen te tellen. Vijf arbeiders ontbraken.

Klaas keek over een muur heen naar het ochtendgloren. De schijnwerpers van de luchtafweer waren uitgeschakeld. De dwangarbeiders kregen opdracht tot puinruimen, na de maaltijd. Indien een lichaam werd ontdekt, dienden zij Zimmermans soldaten te waarschuwen.

In gelid marcheerden zij naar een zaaltje, alwaar een slonzige vrouw naast een soepketel stond. De arbeiders vormden een rij. Ieder van hen kreeg van haar een snauw, een bord waterige soep, waar koolbladeren in dreven en een dun sneetje brood.

Zij namen plaats aan houten tafels. Meteen raakte het schemerige zaaltje vervuld van ranzige lijflucht. Klaas zorgde ervoor niet in de buurt van de Pool en de Est aan tafel te zitten. Het gezelschap van zijn kamergenoten stond hem enorm tegen.

Een rat kwam onder een kast tevoorschijn en werd door de soldaten doodgetrapt.

Na de soep werden de dwangarbeiders aan het werk gezet als puinruimers. Zonder handschoenen wierpen zij steenbrokken en stukken afgescheurd beton met betonijzer in kruiwagens, die zij naar de rand van het fabrieksterrein reden en in een geul omkieperden. Al snel liepen zij gescheurde vingernagels op.

Het eerste lijk werd ontdekt. Het lag in stukken tussen brokken baksteenmuur, overdekt met grijs stof.

De Gefreiter blafte bevelen, waarop twee arbeiders een massagraf dolven, eveneens aan de rand van het fabrieksterrein gelegen. De delen van het stoffelijk overschot werden in een kruiwagen getild. Klaas kon niet vaststellen of het om het lichaam van de Nederlander ging. Hij nam de met gruis bedekte schedel, waarvan de onderkaak verdwenen was en de ogen in

zwarte plekken waren veranderd en plaatste die op de lichaamsdelen in de kruiwagen.

De Duitsers lachten. Het klonk krampachtig.

Drie lijken werden gevonden. Van de overige twee, waaronder de Nederlander, werd door de Duitsers vermoed dat zij, tot onherkenbare delen uiteengereten, over het fabrieksterrein waren verspreid. Aan geslaagde ontsnappingspogingen dacht niemand.

De volgende ochtend werd geheel besteed aan het schoonvegen van de werkplaats en het reinigen van de machines.

Tevergeefs probeerden Murawski, die bankwerker was, en Klaas een beschadigde draaibank te repareren. Zij werden door een soldaat beschenen met een lantaarn.

Klaas liep de Pool uiteindelijk in de weg en werd ruw achteruitgeduwd. Een van de soldaten verkocht Murawski een stoot in de maagstreek met een geweerkolf.

Murawski zakte niet in elkaar. Hij keek de soldaat uitdagend aan, kreeg het bevel toegeschreeuwd door te werken en wachtte enkele seconden met gehoorzamen. Klaas trok zich in de schemering terug.

Een van de arbeiders, een elektricien, lukte het de elektriciteitstoevoer te herstellen. Plafondlampen in de werkplaats sprongen aan. De waterleidingen waren wonderwel gespaard gebleven. Flessen en kannen werden uit een kraan gevuld en door de soldaten aan de arbeiders uitgereikt.

Klaas poetste met zijn vingers het stof uit zijn mond en spoelde langdurig na, alvorens te drinken.

In de opening in de fabrieksmuur werd provisorisch een zeil bevestigd, dat klapperde in de wind.

Klaas ging verder waarmee hij de avond voor het bombardement mee bezig was geweest: het assembleren van onderdelen, het in de gewenste vorm buigen van metalen buizen en het in elkaar zetten van kogellagers. Af en toe blies hij warmte tegen zijn verkleumende vingers.

Voortdurend patrouilleerden de soldaten en de Gestapo tussen de arbeiders aan de werkbanken door. Indien zij sabotage vaststelden, zou de beschuldigde, na een order van Zimmerman, in het bijzijn van de anderen aan een plafondbalk van de fabriekshal worden opgehangen.

Klaas werd aan het begin van een avond, nadat hij bijna elf uur had gewerkt, door een van de soldaten opgehaald en naar een magazijntje gebracht. Zwaaiend op zijn benen van vermoeidheid liep hij voor de soldaat uit, die hem met de kolf van het geweer in de rug porde. Tot zijn enorme verbazing ontving hij van een beambte een pakket, waarvoor hij moest tekenen. Verdwaasd liep hij ermee naar zijn kamer. Er brandde een plafondpeertje. Ter verduistering was het enige raam dichtgetimmerd. Een penetrante lijfstank hing in de kamer, waarvan de lucht slechts via een opening in het plafond enigszins ververst werd.

Murawski en Kausalis waren naar een zaaltje verdwenen, alwaar men kaartspelletjes speelde of verouderd propagandamateriaal las.

Klaas las het etiket, waarop het adres van een Nederlands distributiecentrum. Hoe was het mogelijk, dat in oorlogstijd zoiets kon worden bezorgd?

Hij scheurde de donkerbruine verpakking ervan af.

Een pakje roggebrood. Een knolselderij. Wel twintig winterwortels. Een gebreide sjaal en dikke sokken. En een brief van mamma!

Zijn hart leek op te springen. Zij schreef hem dat zij door geallieerde legers bevrijd waren en dat het haar was gelukt om groentes in haar tuintje aan het spoor te kweken. Voedseltekort deed zich echter nog steeds gelden. Het roggebrood had zij gekregen van een Canadese soldaat.

Zij brandde meerdere keren per week kaarsjes aan de voeten van het beeld van de heilige Moeder Gods in de parochiekerk.

Het pakket was met hulp van het rode kruis verzonden.

De brief dateerde van maart negentienvijfenveertig. Wat voor dag was het vandaag? Tot zijn schrik realiseerde hij zich daar geen idee van te hebben.

Het milde weer en de lengende dagen in aanmerking nemend, vermoedde hij dat het eind maart, begin april was.

Het kan nu toch niet anders, of die rotoorlog is binnen enkele weken voorbij, vermoedde Klaas. Misschien worden we binnenkort wel vrijgelaten.

Tevergeefs had hij geprobeerd pen en papier te bemachtigen. Zelfs indien het hem zou lukken om zijn moeder een brief te schrijven, dan zou hij op zoek moeten naar een envelop en geld om de porti te betalen.

Als hij de knol en de wortels in stukken sneed, zou hij er soep van kunnen

koken. Hij betastte de groenten, die enigszins zacht aanvoelden, maar nog bruikbaar voor consumptie leken. Hij schoof de doos onder zijn brits en drapeerde er de dunne deken overheen. Vervolgens liep hij naar het recreatiezaaltje. Murawski en Kausalis speelden kaart met twee andere arbeiders. Twee mannen schaakten met zelfgemaakte stukken. Een groepje zat in een kring op de vloer te dobbelen. Hier werd door een in een binnenmuur aangebrachte ventilator beduidend meer lucht aangevoerd. Toch rook het er naar betonstof en dode muizen.

Klaas doorzocht een stapel papier en viste er een tijdschrift over Duitse vliegtuigen uit. Op een stoeltje ging hij zitten lezen. Al na een pagina of twee begon hij voorovergebogen in slaap te suffen.

Hij schrok op van de Gestapo, die hem wakker schopte en hem toesnauwde dat hij onmiddellijk naar de kamer terug moest. Klaas zag niemand van de arbeiders.

De Gestapo gaf hem een mep met zijn gummistok. Klaas werkte zich verstijfd overeind en repte zich naar de kamer.

Murawski en Kausalis hadden zich van de inhoud van zijn pakket meester gemaakt. Het roggebrood hadden zij opgegeten. Donkere kruimels kleefden aan hun lippen. De Est droeg de sjaal om zijn nek. De Pool had de sokken aan. Zij knaagden aan de wortels. Kausalis grijnsde en zwaaide met een mes, dat hij uit een lepel had geslepen.

Murawski keek hem uitdagend aan.

Klaas trilde van woede. 'You bastards!'

De Pool sprak onverstaanbaar. Hij kwam overeind, kwam tegenover Klaas staan en balde de vuisten. Hij stak zeker een kop boven Klaas uit. Klaas las moordlust in de lichte ogen. Als ik ruzie met ze maak, snijden ze vannacht mijn keel over. Of zouden ze dat niet durven? Op moord zal hier ook de doodstraf staan, geloof ik. Misschien verbergen zij mijn lichaam, zodat de moffen denken dat ik ben gevlucht.

Meehuilen met de wolven, had zijn moeder hem dikwijls voorgehouden, nadat hij op school ruzie had gekregen met oudere jongens. Dit gezegde hanteerde zij tijdens de bezetting als credo. Laat geen wrok merken, wees beleefd, dan kom je niet in de problemen. Als je de held wil spelen, kost je dat je leven. Pleeg lijdzaam, onzichtbaar verzet.

'You have nice meal', sprak Klaas, de Pool glimlachend in de ogen kijkend. Het leek hem alsof hij iemand anders hoorde praten. Hij raapte de knolselderij en de overgebleven wortels uit de doos.

'I can make you nice soep tomorrow. I am a cook!'

Zij leken verrast, keken elkaar aan, begonnen langzaam te knikken. De Est borg het mes in een zak van zijn ketelpak. Murawski grijnsde en liet zich op zijn brits zakken.

Klaas borg de groente in de doos op en schoof die onder zijn brits, waarna hij ging liggen en de ogen sloot. Het gezoem tussen de oren leek enigszins af te nemen.

Hij legde een arm over zijn ogen heen, ter bescherming tegen het felle schijnsel van het plafondpeertje.

Om zeven uur ging het licht uit.

Klaas knaagde een wortel weg. Slapeloos van woede en wraaklust bracht hij de nacht door. Luchtvlaagjes uit de opening in het plafond veegden hem over het gelaat.

Een van zijn kamergenoten stiet een hoeveelheid knallende winden uit.

Klaas hoorde de voetstappen van de wachtlopende soldaat voorbijkomen, even later opnieuw, in tegengestelde richting.

Een keur aan wraakmogelijkheden kwam hem voor de geest, de een nog complexer dan het ander. Zonder uitzondering hielden zij de dood in van de Pool en de Est.

Het zou op een ongeluk moeten lijken, anders zouden de Duitsers hem zeker ophangen.

Ineens, vlak voordat hij uitgeput in slaap viel, schoot hem een plan te binnen. Morgen gaan ze er in ieder geval aan, beloofde hij zichzelf.

Zijn hart was koud geworden van grimmige haat.

De volgende ochtend deed zich een gelegenheid voor om met zijn plan te beginnen. Na het ochtendappel riep Zimmerman de soldaten en de Gestapo bij zich. De soldaten dreven de gevangenen terug naar de slaapkamers. Nadat zij naar het kantoor van de Feldwebel verdwenen waren, begaf Klaas zich naar de onbewaakte keuken, waarvan hij had gezien, dat die niet altijd werd afgesloten. Met een komfoortje, een kaartje lucifers en een handvol zout in de zak van zijn ketelpak keerde hij naar het kamertje terug. Triomfantelijk hief hij het komfoortje omhoog.

'For nice soep tonight!' riep hij hen toe. Zij knikten grijnzend. Klaas verborg het komfoortje onder zijn bed.

Waarom hoefden zij blijkbaar niet te werken, die ochtend?

Klaas vermoedde, dat de Duitsers in bespreking waren.

De soldaten kwamen hen tegen het middaguur ophalen.

Klaas wachtte totdat de soldaten en de Gestapo het eetzaaltje binnen waren gegaan en repte zich naar de werkplaats. Uit een kolenkachel haalde hij brokjes steenkool. Uit het puin verzamelde hij houtsplinters van raam en deurlijsten. In een aangrenzende werkplaats trof hij houtkrullen aan. Met de zakken vol transporteerde hij zijn buit naar de kamer. Daarna stooft hij naar het eetzaaltje, ontving een uitbrander van een van de soldaten en ontving een maaltijd van de keukenvrouw, die hem uitschold.

Murawski en Kausalis knikten hem vanachter hun borden toe.

Het is bijna voor elkaar, dacht Klaas. Ik heb nog maar één ingrediënt nodig.

Tegen het einde van de middag knipperden de plafondlampen en haperden de machines. Ongezien stak Klaas een busje machineolie in de zak van zijn ketelpak.

Vrijwel meteen daarna werden de arbeiders voor de middagmaaltijd opgehaald.

Het zweet brak Klaas uit. Stel dat zij gefouilleerd werden? Dat kon, zo was gebleken, op ieder moment van de dag plaatsvinden.

Stond op diefstal eveneens de doodstraf? Of zou hij naar een concentratiekamp worden gebracht? Dat zou op hetzelfde neerkomen.